

ELS CREDITORS DEL CONSELL DE CENT DE BARCELONA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVII*

Jaume Dantí i Riu

L'estudi de la hisenda municipal a l'època moderna ha esdevingut un mitjà per aprofundir no només en els mecanismes d'aquella institució, sinó també per aproximar-se a les característiques de les diferents conjuntures econòmiques, a la confluència o contraposició entre el poder local i el poder reial o senyorial, i molt particularment a la xarxa de relacions i d'interessos socials que giraven entorn d'aquella administració¹.

L'endeutament com a recurs per afrontar els dèficits de les finances locals es troba pràcticament en l'origen de la pròpia administració i paral·lelament, per tant, a l'establiment d'un àmbit d'inversió i de rendes per certs grups socials. Malgrat la dificultat documental per poder ser quantificat amb precisió, l'anàlisi dels processos d'endeutament ha estat un dels aspectes més tractats en l'estudi de la hisenda municipal². La recer-

*. Aquest treball forma part del projecte de recerca *Barcelona: la xarxa urbana catalana segle XVI-XVII*. BHA 2001-3578, del Ministeri d'Educació i Ciència.

1. Entre d'altres, José Manuel DE BERNARDO ARES, Enrique MARTÍNEZ RUIZ (edit.), *El municipio en la España Moderna*, Còrdova 1996. *La fiscalité et ses implications sociales en Italie et en France aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Roma, 1980. A. CALABRIA, *The cost of Empire. The finances of de Kingdom of Naples in the time of Spanish Rule*, Cambridge, 1991.
2. Rosario FERRERO MICÓ, *La hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València, 1987. Amparo FELIPO ORTS, *El centralismo de nuevo cuño y la política de Olivares en el País Valenciano. Fiscalidad, control político y hacienda municipal (1621-1634)*, València, 1988. David BERNABÉ GIL, *Hacienda y mercado urbano en la Orihuela foral moderna*, Alacant, 1989.

ca sobre aquesta temàtica a Catalunya és encara insuficient, sobretot per l'època moderna, tot i les aportacions incloses en estudis més amplis sobre algunes localitats³.

En relació a la hisenda de la ciutat de Barcelona en els segles XVI i XVII es coneixen, a grans trets, les magnituds de l'evolució del seu endeutament, així com algunes apreciacions de caràcter general sobre la procedència del crèdit, deutors en bona part de la informació aportada per J. Carrera Pujal⁴. El present treball vol ser una primera aproximació sistematitzada a la caracterització social dels creditors del Consell de Cent barceloní a la segona meitat del segle XVII. Un dels trets que s'ha considerat constitutiu d'aquella hisenda municipal és el de la persistència de l'endeutament provocada per les successives creacions de censals, en aquest sentit seria fonamental poder realitzar el seguiment de cadascuna d'elles fins a la llucidació, si és que es produïa, i constatar els possibles canvis de titulars per tal d'aprofundir en l'orientació dels interessos rendistes, en les estratègies dels diferents grups socials, així com confirmar la connivència de la classe dirigent en la mateixa perpetuació del deute.

La font utilitzada, el "Certificat dels censals redimits des de l'any 1668 a 1714", no permet l'anàlisi del procés complet abans esmentat, que caldrà fer a través de les sèries de capbreus, ni tampoc utilitzar el conjunt del seu valor quantitatiu ja que no abastava a la totalitat del deute, si bé es pot considerar prou representativa pel nombre de censals registrats, més de mil⁵. Es tractava d'una de les mesures que el Consell de Cent aplicà per tal de

-
- José Antonio SALAS, Las haciendas concejiles aragonesas en los siglos XVI y XVII. De la euforia a la quiebra, a J.A. SALAS i altres, *Poder político e instituciones en la España Moderna*, Alacant, 1992. María Socorro REIZÁBAL GARRIGOSA, La crisis financiera de la ciudad de Valencia en el siglo XVII, a *Pedralbes*, 13-I (1993), p. 521-534. Jaume DANTÍ I RIU, L'endeutament municipal a Catalunya i Nàpols als segles XVI i XVII, a *Pedralbes*, 18-I (1998), p. 25-37. Marta DíEZ SÁN-CHEZ, *La hacienda municipal de Alicante en la segunda mitad del siglo XVII*, Alacant, 1999.
3. Yvan ROUSTIT, La consolidation de la Dette Publique à Barcelone au milieu de XIVE siècle, a *Estudios de Historia Moderna*, IV (1954), p. 13-156. Pere ORTÍ GOST, *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*, Barcelona, 2000. María José VILALTA, *Balaguer a la Catalunya Moderna. Creixement econòmic i estabilitat social (segles XVII-XVIII)*, Lleida, 1990. Antoni PASSOLA I TEJEDOR, *Oligarquia i poder a la Lleida dels Austria: una èlit municipal catalana en la formació de l'estat modern*, Lleida, 1997.
 4. Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, 1946-1947. Per a l'anàlisi comparada de la ciutat de Barcelona vegis, J. DANTÍ I RIU, L'endeutament municipal a Catalunya i Nàpols als segles XVI i XVII, a *Pedralbes*, 18-I (1998), p. 29-32.
 5. AHC.B. Consellers. C-XV- 230. És una còpia presentada a l'Intendent i a la Contaduría General el 1775.

reduir la càrrega censal que afeixugava aquella hisenda després de la revolució de 1640, intents per altra banda entorpits per les mesures repressives de la monarquia ⁶.

Cal tenir present el context polític i econòmic d'aquelles dècades del segle XVII per comprendre no només la posició de la institució sinó també les diferents expectatives de cadascun dels grups socials de la ciutat. El Consell de Cent, semblantment que la Diputació, manifestava una certa fidelitat al poder reial garantida pel control de les insaculacions, però per altra banda no deixava de defensar la legalitat que havia d'assegurar la pròpia pervivència⁷. El poder reial, a través dels virreis, persistia en la desconfiança i així considerava imprescindible tant el control esmentat com la pressió militar dels allotjaments, tot i la concessió del privilegi de cobertura als consellers barcelonins, el 1689, després de la revolta dels Barretines.

Alhora, durant el regnat de Carles II s'incrementà de manera considerable la concessió de privilegis, 196 títols de ciutadà, 121 de cavallers i 86 de nobles, cosa que propicià una actitud més favorable vers la monarquia⁸. En aquell augment dins els privilegiats hi tenien un lloc destacat, tal com és sabut, els advocats i juristes en general, però també hi eren presents membres de la burgesia mercantil i fins alguns pagesos benestants⁹. La noblesa rural s'urbanitzava per cercar altres ingressos més enllà de la renda de la terra –des del 1621 els nobles també eren presents en el govern de la ciutat–, ja fos en la participació indirecta en l'arrendament d'imposicions i de l'abastament, ja fos en el crèdit a la hisenda municipal, compartint així els mateixos interessos que els ciutadans honrats, tal com ho volia fer palesa llur participació en el Braç Militar¹⁰.

6. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, El projecte de repressió dels catalans de 1652, dins Eva SERRA i altres, *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, 1991, p. 241-290. Eva SERRA I PUIG, Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió, a *Pedralbes*, 17 (1997), p. 191-216. Eva SERRA I PUIG, El pas de rosca en el camí de l'austriacisme, dins Joaquim ALBAREDA i altres, *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, 2001, p. 71-104.

7. J.M. TORRAS I RIBÉ, El control polític de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona (1652-1700), a *Pedralbes*, 13-I (1993), p. 457-468. J. DANTÍ I RIU, Intervencionismo real y pacatismo. El Consejo de Ciento de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII, a *VI Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna*, Ciudad Real (2002).

8. Pere MOLAS I RIBALTA, *Catalunya i la Casa d'Àustria*, Barcelona, 1996, p. 147-199.

9. James S. AMELANG, *La formación de una clase dirigente: Barcelona 1490-1714*, Barcelona, 1986. Joan Lluís PALOS, *Els juristes i la defensa de les constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic, 1997.

10. J.S. AMELANG, La formación de una clase dirigente, p. 97-106.

Malgrat les limitacions que suposaren les successives guerres amb França, el canvi de conjuntura es reflectia amb el rellançament de l'activitat comercial del port barceloní, tot i l'estagnació de 1685 a 1687, i amb més dificultats en els sectors manufacturers que no endebades prenién iniciatives com la petició de mesures proteccionistes, el 1680, per part dels paraires, velluters, velers i capellers, que motivà el *Político Discurso* (1681) de Narcís Feliu de la Penya¹¹.

En aquell marc, la hisenda del Consell de Cent entre 1640 i 1661 s'havia agreujat encara més per les despeses de la guerra, la inflació provocada per la desestabilització monetària de les encunyacions de coure i la caiguda general dels ingressos. El deute entorn de 1653 era d'unes 5.666.791 lliures, de les quals 1.112.723 eren de censals i 1.565.456 eren de dipòsits de la Taula i el Banc (els ingressos ordinaris eren de poc més de 200.000 lliures)¹². La impossibilitat d'assumir el deute i el fracàs dels intents de redreç abocaven a rebaixar els interessos dels censals i a convertir els dipòsits en diner deixat a cens, alhora que demanaven nous préstecs a les institucions religioses al 3%. Aquelles reduccions i d'altres proposades a partir de 1662 toparen amb la resistència dels acreedors fins a la concòrdia de 1668-1669. La situació havia estat, encara, agreujada per la Pragmàtica reial de 1659 que obligava a tornar els deutes que Barcelona havia contret abans de 1640 i fins a 1653 segons els valors de la moneda amb els que foren creats, de manera que s'engruixia molt més la càrrega¹³. L'oposició del Consell i la debilitat executiva de la monarquia van deixar la Pragmàtica sense compliment.

El novembre de 1668 els consellers proposaven reduir la càrrega de les pensions anuals amb el pagament només de la meitat per tal de dedicar l'altra meitat a la lluitació de censals, als quals s'hi havien incorporat també les comptes convertides en diner a cens. L'acord del Consell de Cent es traduí després, el 1669, en una concòrdia amb els censalites. Amb la poca fiabilitat habitual de les xifres, sembla que la mesura aportà un descens efectiu, ja que si el valor de les pensions anuals el 1668 era entorn de

11. P. MOLAS I RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, 1977, p. 70-120.

12. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions, 1653.

13. BC. Full. Bonsoms, núm. 2.820.

77.700 lliures, el de 1680 s'estimava només en 35.000 lliures¹⁴. La situació es tornaria a agreujar a partir de 1689 per la nova guerra amb França.

Les reaccions davant del desenvolupament de la concòrdia no foren unànimes, a part de posar-se en evidència la mala gestió de l'administració municipal que comportà que alguns acreedors haguessin cobrat més del què els pertocava, tal com ho reconeixien els consellers el 1672¹⁵. Els endarreriments acumulats en el pagament de pensions i la perspectiva de no percebre aquelles rendes en el futur va propiciar un acord que beneficiava la hisenda de la ciutat i reduïa els beneficis dels creditors. La valoració positiva d'aquell acord deuria influir en la decisió, pràcticament idèntica, que va prendre la Diputació del General el 1670: només pagarien la meitat de les pensions pendents des de 1652 i l'estalvi es dedicava al lluitament dels censals que es treien a sorts; també es contemplava la particularitat dels acreedors que condonaven les pensions endarrerides¹⁶.

En l'estudi primerenc d'Y. Roustit sobre el deute públic barceloní s'afirmava el canvi que suposà per a les finances municipals el pas del recurs als préstecs de banquers, jueus o cristians, a alt interès fins a mitjan segle XIV, a la generalització posterior dels censals a baix interès i sense la pressió del retorn del capital¹⁷. Els principals creditors de l'emissió de 1358 foren ciutadans honrats i mercaders; dels 73 acreedors 15 eren dones (7 vídues) i hi havia 3 monestirs; també hi havia 6 forasters: 4 de Vic, 1 de Granollers i 1 de Sant Feliu del Llobregat. En una nova emissió de censals, el 1361, ja es constata una certa diferenciació entre els de preu més elevat, que els adquirien sobretot els ciutadans honrats seguits dels mercaders, i els de menys valor en els quals s'invertia l'ordre de participació. L'autor conclouia, doncs, que a mesura que davallava el preu mitjà es "democratitzava" la participació en els préstecs públics. Per altra banda, la noblesa hi era poc present mentre els eclesiàstics, individus o comunitats religioses, ja hi tenien una bona representació. Els mateixos grups socials que controlaven aquell poder municipal n'eren els creditors principals.

14. La comparança entre xifres és poc fiable, ja que el propi Consell estructurava de formes diverses la informació comptable, amb la inclusió o no dels deutes dels dipòsits.

15. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions, 1672-1773, fols. 20-23.

16. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya 1674-1689*, VIII, Barcelona, 2003.

17. Y. ROUSTIT, *La consolidation de la Dette Publique*.

ELS CENSALISTES DEL CONSELL DE CENT

Mancats de l'estudi que de forma continuada segueixi l'iniciat per Roustit, l'anàlisi del "Certificat dels censals redimits" entre 1668 i 1714 ens permet, si més no, una aproximació a la situació d'aquella institució justament en el seu darrer període abans de l'abolició borbònica. La documentació del Consell de Cent dels segles XVI i XVII, particularment els llibres de deliberacions, sempre que es referia als acreedors de pensions i de censals ho feia en uns termes semblants i sovint en el context de fer paleses les conseqüències de la impossibilitat de complir amb els pagaments a esglésies, monestirs, hospitals, vídues, orfes i altres pobres i miserables¹⁸. La realitat, però, era molt més diversa.

En una primera valoració, en funció del nombre de certificacions registrades, certament que es confirma el predomini dels eclesiàstics, encara que la suma de totes les de menestrals seria relativament propera, al marge que hi hagués una diferència important en el valor del crèdit a favor dels primers. Els monestirs i convents eren els que tenien un major nombre de censals i entre aquests destacaven els de Sant Agustí, Santa Caterina, el Carme, Santa Mònica, les Carmelites Descalces, Sant Pere de les Puelles, Montsió, el de Jerusalem, el de les Monges Mímines o el de Bon Succés¹⁹. També tenien rendes esmerçades algunes institucions de fora de la ciutat com el monestir de Montserrat, el de Sant Cugat, Sant Jeroni de la Murtra o el de Montalegre. Alhora, hi havia alguns casos de religioses que disposaven de les pensions d'un censal a títol personal. Així, doncs, una bona part dels ordes religiosos establerts a Barcelona tenien rendes vinculades a la hisenda municipal.

Per altra banda, dins del sector eclesiàstic també era prou important la presència de les comunitats de preveres i de les parròquies. Sobresortien les de Santa Maria del Mar, Sant Just i Pastor, Sant Miquel Arcàngel i Santa Maria del Pi. També en aquest cas es constata la presència de parròquies d'altres indrets de Catalunya, com les de Monistrol, Olesa, Esparreguera, Sant Esteve d'Olot o Granollers, la relativa llunyania d'alguna de les quals fa pensar tant en la normalitat de les relacions socials i econòmiques en el

18. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions, 1545, fols. 18-19.

19. Altres monestirs i convents amb menys participació eren els de Pedralbes, Sant Antoni i Santa Clara, Valldonzella o el de Junyeres

territori com en la bona expectativa que inicialment deuria suposar la inversió o el dipòsit a la ciutat de Barcelona. Tampoc havien quedat al marge alguns capítols catedralicis com el de la pròpia seu barcelonina, el de Solsona o el de Tortosa.

Rectors i canonges també disposaven de rendes que administraven personalment. Encara que eren poc nombrosos podien disposar de quantitats importants, com era el cas excepcional del canonge barceloní Francesc Valeri que tindria un capital invertit per valor de 12.491 lliures. També sorprèn la participació de rectors fins i tot de pobles petits com podia ser el del Bruc. Més habituals eren els titulars de capellanies i beneficis, la creació de les quals havia estat ja sovint vinculada a les rendes procedents d'una inversió censal, entre aquests sobresortien els que estaven localitzats a la parròquia de Santa Maria del Mar, particularment relacionada amb la burgesia mercantil barcelonina. Eren igualment titulars de censals algunes obrieres parroquials essent, de nou, la més important la de Santa Maria del Mar, però també n'hi constaven de foranes com la de Sant Feliu de Codines, la de Manlleu, la de Tàrraga o la de Teià.

Els col·legis religiosos també eren creditors de la ciutat, entre ells el de la Santíssima Trinitat (creat pels pares trinitaris tot just el 1675), el de Betlem dels jesuïtes, el de la Mercè, Sant Guillem (dels agustins), el de Sant Bonaventura (dels franciscans) o el de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort (creat pels dominics el 1668); a més d'alguns de forans com els de Sant Andreu i el dels Jesuïtes, ambdós de Vic. I encara apareixien com acreedores amb quantitats menors algunes confraries establertes en parròquies, així com administracions caritatives com la del "Pobres Vergonyants" del monestir de Sant Pere de les Puelles²⁰.

Darrera dels eclesiàstics, tal com hem esmentat, la presència més nombrosa era la dels menestrals, però distribuïts en una munió d'oficis que no poden tenir un tractament global com si reflectissin una mateixa estratègia d'inversió. A una certa distància es trobava el grup dels privilegiats format pels ciutadans honrats, els cavallers, els donzells i els nobles, amb un clar predomini dels primers mentre que la resta hi eren representats gairebé de forma idèntica. Cal afegir, però, que la suma de la petita i l'alta noblesa superava a la dels ciutadans honrats.

20. Curiosament no consta l'administració de la Pia Almoïna de la seu de Barcelona que percebia rendes de censals de molts altres indrets.

Si bé la participació en el crèdit per part dels ciutadans honrats era prou important, tan pel nombre de creditors com pel valor de la inversió, proporcionalment estava més representada la noblesa i en termes absoluts eren encara lleugerament superats pel volum de registres dels pagesos i dels mercaders. Aquella distribució entre els privilegiats podia reflectir, en part, l'augment de concessions de títols de noble i de cavaller des dels primers anys del govern de Carles II, però de manera molt més evident responia a la progressiva vinculació d'aquells sectors tant en el govern de la ciutat com en les rendes que és podien derivar d'una hisenda necessitada de crèdit. Amb tot, però, no n'havien aconseguit el monopoli i es posava de manifest l'opció rendista d'altres grups com el dels mercaders.

Del conjunt dels ciutadans honrats que apareixen com a creditors a finals del segle XVII en sobresortien uns pocs que registraven diverses certificacions i que sovint havien acumulat una inversió més elevada com podien ser Joan Coll o Francesc Reverter. Aquest darrer, que alhora feia constar el seu ofici de notari, tenia acumulats fins a set censals. La major part, però, a diferència de les institucions eclesiàstiques, només eren titulars d'un censal d'un valor més o menys important. D'altra banda, es constata que amb l'excepció de la nissaga dels Ferrer, ja no apareixien com a tals cap altra de les famílies que havien tingut una major presència en el Consell durant el segle XVI, encara que en algun cas es trobaven entre els cavallers o els nobles.

També és significatiu de comprovar que figuraven entre els creditors un bon nombre dels ciutadans honrats que assoliren un dels molts títols de cavaller concedits des de mitjan segle XVII, com succeí amb els Sabater, els Falguera, els Quintana, els Riba o els Sagrera²¹. Baltasar Riba, per exemple, tenia una certificació de lluçió en la qual constava com a ciutadà honrat i una altra com a cavaller, amb un valor del censal que arribava a les 4.200 lliures. Jacint Sagrera i Xifre, que ja es comptava entre els cavallers el 1687, també era un dels ciutadans del qual es registraven diverses certificacions.

Els doctors en dret i en medicina, els "gaudints", equiparats als ciutadans honrats pel que fa a l'ocupació de llocs en el Consell, també eren presents com a creditors. El nombre de certificacions que consten no és

21. J.LI. PALOS, *Catalunya a l'Imperi dels Àustria*, Lleida, 1994, p. 463-465.

massa important, però especialment els doctors en medicina eren titulars de censals d'un cert valor, cas de Pere Ferràs que n'acreditava un de 3.000 lliures.

Cavallers i donzells disposaven d'una altra part important d'aquell crèdit. Molts d'ells havien accedit al privilegi durant els regnats de Felip IV i de Carles II: Claresvalls, Cortada, Guinart o Novell. D'entre els que figuraven com a cavallers, quatre famílies acumulaven la meitat de les certificacions de censals del grup: Joan Claresvalls, Rafael Guinart, Pau Aquiles i Jeroni Novell. És significatiu que Claresvalls constava encara com a mercader el 1639, ciutadà honorat el 1666, cavaller el 1671 i assolí el privilegi de noble entorn de 1680; així mateix els Novell també eren mercaders el 1626, cavallers el 1667 i nobles el 1681. Semblantment succeí amb Rafael Guinart, cavaller un temps abans, si bé en aquest cas es tractava d'una nissaga que participava del Consell de Cent des de la primera meitat del segle XVI²². Així, doncs, era freqüent el reflex d'un procés relativament recent d'ascens social entre els creditors, com els Cortada que constaven com a menestrals el 1599, mercaders el 1647 i com a cavallers el 1661 fins a posseir la baronia de Maldà (1667)²³. Altres, com Baltasar Riba, Francesc Càrcer o Joan Mora havien passat en aquell mateix període de ciutadans honorats a cavallers. Tot i que la concessió de títols havia abastat tots els territoris de Catalunya, van ser pocs els cavallers o donzells forans de la ciutat de Barcelona que es van interessar per aquelles rendes, Pere Joan Rialp d'Anglesola, Ignasi de Prats de Girona, Francesc Capsí de Tortosa o Miquel Casadevall de Cabanes.

Dins d'aquella petita noblesa, i amb processos d'ascens més o menys semblants, hi havia, però, situacions econòmiques molt diferents, malgrat en algun moment haguessin actuat com a creditors del Consell del Cent. Així, mentre el cavaller Jaume Cortada continuava l'activitat comercial i l'adquisició de terres, Rafael Guinart era condemnat per deutes per l'Audiència (alguns eren al mateix Cortada) i moria arruïnat el 1683²⁴. En un

22. J.LI. PALOS, *Catalunya dins l'Imperi dels Àustria*, p. 459. Vegis Francisco José MORALES ROCA, *Próceres habilitados en las cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*, Madrid, 1983.

23. Emili GIRALT, Família, afers i patrimoni de Jaume Cortada, mercader de Barcelona, baró de Maldà, a *Estudis d'Història Agrària*, 6 (1987), p. 271-318.

24. E. GIRALT, Família, afers i patrimoni, p. 307.

període de dificultats econòmiques, tal com ha fet notar J. Amelang, aquell sector social havia trobat en la dedicació al dret una altra font d'ingressos davant del descens de les rendes agràries i dels condicionaments de l'activitat comercial, realitat que també queda reflectida entre alguns dels creditors principals com Pau Aquiles que era cavaller i doctor en drets²⁵.

Pel que fa als nobles pròpiament dits, el nombre de certificacions era semblant al de cavallers i donzells. Hi eren igualment presents alguns dels que havien obtingut el títol més recentment com Bernat Gàver i Fluvià o Miquel Joan Cellers. Alhora constaven com a creditors nissagues més consolidades com els Despalau, Desbosch, Gualbes, Padellàs, Alemany, Amat de Boixadors, Alentorn, Llupià o Meca. En relació al nombre de certificacions, la característica més comuna de tots ells era que només constava una llüició, tot i que en alguns casos es tractés d'un censal superior a les dues mil lliures. Les característiques de la documentació no permeten assegurar que no tinguessin cap altra vinculació amb el deute del Consell de Cent, però si més no es manifestava una diferència prou clara amb la posició dels eclesiàstics. L'excepció més sobresortint era la de Lluís Alemany i Descatllar i Josep Alemany i Navel, amb 3 i 4 certificacions respectivament, essent una d'elles de fins a nou mil lliures²⁶.

Així, doncs, una part significativa de la noblesa barcelonina era creditora de la ciutat, però alhora es tractava d'una participació puntual, ja fos per la limitació de la pròpia renda o per la incertesa de rendibilitzar aquell tipus d'inversió. El comportament esmentat es reflectia a finals del segle XVII en els diferents nivells de l'estament privilegiat, des dels representants de l'alta noblesa com: Guillem Ramon de Montcada, marquès d'Aitona; Jaime Fernández de Híjar, duc d'Híjar, que succeïa a Mariangela de Pinós, comtessa de Quirra i de Centelles (amb un únic censal de 9.000 lliures); Guimar d'Armengol i Gualbes, baronessa de Rocafort; Leonor d'Agullana, vídua de Martí d'Agullana, cavaller de Sant Jaume (el censal era

25. Altres cavallers i doctors en drets, entre els creditors, eren Pau Lluell i Ramon Miralles. Vegeu J.S. AMELANG, *La formació de una classe dirigente*, p. 81-91.

26. De fet el registre no deixa prou clar si el censal esmentat de 9.000 lliures era de Lluís Alemany i Descatllar o el tenia com hereu de Marianna Alemany Descatllar i Puig, tal com consta en la certificació de llüició, i per tant aportat en el matrimoni. Els Alemany i Navel eren nobles des de 1634. Lluís Alemany i Descatllar era senyor de Callús, Palmerola i Sant Bartomeu del Grau; ocupava el càrrec de Regent de la Tresoreria el 1701. Vegeu F.J. MORALES ROCA, *Próceres habilitados.*, vol. I, p. 131-133.

de 5.572 lliures); o Isabel Meca i de Cardona, muller de Josep Meca i Caçador que esdevindria marquès de Ciutadilla²⁷. D'altra banda, els membres de la petita noblesa, com els Granollachs, els Ferran, els Tamarit, Ponç de Castellví o els Padellàs i Pastors, la seva única certificació molt sovint no arribava a les mil lliures²⁸.

Després dels privilegiats, els mercaders eren els creditors més importants del Consell de Cent. En el registre esmentat constaven pràcticament amb el mateix nombre de certificacions que els ciutadans honrats i amb un valor total poc inferior al d'aquests, entorn de dues mil lliures menys. El 37% disposaven de més d'una certificació i entre dues famílies n'acumulaven una quarta part, la de Jaume Francesc Teixidor i la de Rafael Heixarch. D'altra banda, el fet de constar només amb un censal tampoc era signe d'una capacitat menor de crèdit, ja que podia ser d'una quantitat important, aquest era el cas de Jeroni Mascaró, entre d'altres, amb un capital invertit que assolía les 4.285 lliures.

Com succeïa en alguns dels altres grups socials esmentats, un major volum de certificacions no sempre es corresponia amb un valor monetari proporcional. En aquest cas Jaume Francesc Teixidor era el qui tenia més certificacions i alhora acabava sumant un major capital. En ell es donava una de les característiques d'aquell grup creditor que era la de participar en un clar procés d'ascens social: el 1654 era mercader matriculat, el 1688 ciutadà honrat i el 1706 noble, alhora que posseïa la senyoria de Pinós. La promoció social també anava acompanyada en aquest cas de la participació en diferents instàncies de poder, conseller del Consell de Cent, membre de la Junta Superior d'Hisenda, Tresorer de l'impost de Croada, Carceller Major de Barcelona i participà a les corts de 1705²⁹.

És significatiu, doncs, que una proporció notable dels mercaders que havien invertit en censals en el Consell de Cent van assolir el canvi d'estament durant la segona meitat del segle XVII, fet que confirma no només la tendència d'aquell grup sinó també la vessant financera de l'activitat

27. Josep Meca i Caçador era diputat militar en el setge de Barcelona de 1697 i obtingué el títol de marquès de Ciutadilla el 1702.

28. Fabrici Ponç de Castellví, que havia obtingut el títol de noble el 1664, tot i ser cavaller de Sant Jaume i membre del Consell d'Estat només disposava d'un censal inferior a 200 lliures. Els hereus d'Hug de Tamarit i Càrcer registraven dos censals, de 200 i de 1.200 lliures.

29. F.J. MORALES ROCA, *Próceres habilitados.*, vol. II, p. 116.

econòmica del mateix. Entre aquells constaven Llorenç Lledó que el 1660 era ciutadà honrat i el 1667 cavaller; Onofre Massanés, el fill del qual (Salvador Massanés i Ribera) seria ciutadà honrat el 1673 i cavaller el 1707; Pau Dalmasés, mercader el 1670, cavaller el 1685 i senyor de Vilallonga i Pierola el 1689; el savoia Pere Antoni Bastero que el 1684 accedia a ciutadà honrat, el 1691 a cavaller i el 1698 a noble; Pau Feu, que fou l'administrador de la companyia Feu- Feliu de la Penya, assolí el títol de cavaller el 1686; o el mateix Joan Claresvalls, ja esmentat, que apareixia en el registre de creditors en un cas com a mercader i en un altre com a privilegiat en relació al moment de la creació dels diferents censals³⁰.

Un altre tret que caracteritzava la vinculació dels mercaders com a creditors a la hisenda de la ciutat de Barcelona és la capacitat inversora de cadascun d'ells. A diferència dels ciutadans honorats, eren un grup força més reduït, gairebé la meitat, els que hi participaven i en canvi sumaven un capital semblant. Se'n pot deduir, doncs, que per als mercaders aquell àmbit d'inversió es contemplava encara com una font de rendes important, malgrat les dificultats cròniques d'aquella hisenda i el risc prou conegut de no poder percebre amb puntualitat les pensions pendents.

Després dels mercaders es fa evident la distància en termes de volum invertit respecte a la resta de grups socioprofessionals, sí bé els pagesos tenien un nombre de certificacions semblant. Amb tot, cal precisar que la suma de tots els oficis menestrals que també apareixien com a creditors era superior a la de qualsevol altre grup, encara que l'ofici amb més presència, els botiguers de teles, no arribaven a un terç dels pagesos. D'altra banda els notaris, un grup ascendent en aquell període, eren la meitat que els pagesos, però amb prou diferència dels oficis menestrals.

La participació dels pagesos permet confirmar l'interès que hi havia des de fora de Barcelona, sobretot des de les àrees del seu entorn, per invertir en aquella creació de deute. Els més nombrosos eren del Baix Llobregat i del Maresme, seguits pels residents al Vallès Oriental i al Barcelonès; només els cinc que constaven com hortolans i potser altres tres serien de la pròpia ciutat. De forma puntual s'escampaven per l'Urgell, l'Alt Camp, el Garraf, Osona, el Tarragonès, el Bages, el Solsonès, el

30. En relació a Pau Feu vegis, P. MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, 1977, p. 122-126. Es fa notar que a les actes de contracte de la companyia s'expressava la possibilitat de "si convindrà prendre diners a censal o a canvi".

Gironès, el Penedès, la Selva, l'Alt Empordà i el Segrià. Tal com succeïa amb altres grups socioprofessionals, la major part d'aquells creditors disposaven d'una única certificació i excepcionalment dues, com Jaume Navarro de Barcelona, Francesc Deu de Sant Feliu de Codines i Josep Coll de Vallmoll.

La inversió en censals per part de la pagesia benestant també era un recurs per assegurar una renda, però justament el període que reflecteix la documentació emprada coincideix amb l'accentuació de la diferenciació social pagesa provocada per la crisi de mitjan segle XVII constatada a diverses zones del Principat³¹. En aquella conjuntura resulta versemblant el nombre limitat de certificacions i la dispersió en el territori. Sens dubte que es tractava de grans pagesos de mas com era el cas del Deu de Sant Feliu de Codines o els Julià, els Parellada i els Moragues de Sant Boi del Llobregat, que alhora tots ells ocupaven càrrecs en el consell d'aquella població³².

Pel que fa als menestrals, ja s'ha esmentat el gran nombre de certificacions de crèdit que acumulaven, malgrat que cadascun d'ells en tingués un nombre reduït. Entre tots sobresortien els botiguers de teles, que arribaven a 29 certificacions, tot i que la quantitat de diners esmerçada també era limitada, mostraven un major interès per aquell tipus d'inversió en la mesura que predominaven els que tenien més d'una anotació³³. Aquella presència podia reflectir el dinamisme i la voluntat d'un gremi que maldava per l'ascens social, per l'assimilació als mercaders, i del qual sorgien algunes de les propostes de redreç de les darreries del segle XVII³⁴.

Hi eren presents una bona part dels oficis de la Ciutat, tot i que sovint amb valors minsos. Així, els sastres tenien un cert nombre de certificacions, si bé les quantitats esmerçades eren menors, amb l'excepció de Gabriel Olivelles, i per una sola vegada. Per contra, entre els cotoners, que eren un ofici amb pocs membres, només dos apareixien com a creditors i un d'ells, Francesc Ferran, tenia fins a onze anotacions que sumaven un

31. Llorenç FERRER I ALÒS, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*, Barcelona, 1987, pp. 662-664. J. DANTÍ I RIU, *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna*, Santa Eulàlia de Ronçana, 1988, p. 332-334.

32. Jaume CODINA, *A Sant Boi del Llobregat (segles XIV-XVII)*, Barcelona, 1999, p. 504-513.

33. Gaspar Gatillepa tenia quatre certificacions, Joan Puig disposava de tres censals i Rafael Guerra també tres.

34. P. MOLAS I RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, 1977, p. 32-46.

total de 4.122 lliures³⁵. També és significativa la constatació, en relació a la diferenciació entre oficis, que els censals dels argenters eren pocs però, en canvi, amb uns valors força elevats³⁶. Probablement com a reflex de la crisi que patien els paraires barcelonins en aquell període, la seva presència com a creditors era escassa i encara la major part eren forans, de Berga, Piera, Vic o Esparreguera³⁷.

La condició dels oficis inclosos entre els artistes, certament, no comportava una determinada capacitat econòmica i en general així es manifestava amb un baix nivell d'inversió en el crèdit de la ciutat, fossin cirurgians, apotecaris o cerers. Els notaris serien una excepció entre aquells, disposaven d'un volum de certificacions força superior al de qualsevol altre ofici i molts d'ells amb censals de més de 300 lliures; també n'hi constaven d'altres procedències prou allunyades com Amer, Camprodon, Tortosa o Vilafranca del Penedès³⁸. Els escrivents registrats com a creditors eren pocs i amb aportacions més baixes que els notaris.

Les organitzacions gremials com a tals eren poc presents en aquella certificació. Es tractava de la confraria dels escudellers, la dels sastres, la dels corders i la dels teixidors de llana. Totes elles haurien passat un procés de crisi més o menys intens i potser per aquest motiu en restaven només quatre i amb capitals no massa importants³⁹. En aquest sentit, serà important contrastar aquest resultat amb l'anàlisi completa d'alguns capbreus on figurin les dates de creació dels censals per poder menystenir o no l'orientació rendista d'aquelles corporacions.

Finalment s'ha de confirmar la presència abundosa de les vídues entre els creditors, tal com sovint recordava el mateix Consell de Cent. La distribució socioprofessional coincidiria a grans trets amb l'esmentada de forma global. Alhora, els valors del crèdit eren molt desiguals en funció de la dedicació familiar⁴⁰. Aquest sector, però, s'ha de considerar més com a

35. L'altre cotoner era Cristòfol Vinyals que tenia dues certificacions.

36. Sobresortien Onofre Vilar, que tenia una certificació de 1600 lliures, i Francesc Figueres una de 1554 lliures.

37. P. MOLAS I RIBALTA, *Comerç i estructura social*, p. 108-109.

38. Alguns dels notaris participaren del procés de concessió de privilegis i esdevingueren ciutadans honrats.

39. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1964, vol. II, p. 387-390.

40. En algun cas es troben en el mateix registre certificacions en nom de la vídua i d'altres d'anteriors en nom del marit.

receptor de les rendes que havien de generar les inversions realitzades anteriorment que no pas des de la pròpia estratègia com a grup.

En darrer terme esmentem la participació directa com a creditors de membres del Consell de Cent, sense oblidar els que ho realitzaven a través de les xarxes familiars. Pel que fa a la relació entre la participació en el poder municipal i l'activitat rendista d'aquella oligarquia ciutadana, caldria poder establir amb precisió la correlació entre el moment de l'adquisició dels censals i els períodes d'estança en el Consell. Així com diverses ordinacions establien la incompatibilitat dels consellers (com també del mostassaf, el clavari i els taulers) amb la condició de ser arrendataris dels diferents drets de la ciutat, tal com ja precisava el privilegi de 1498, no s'explicitava igualment per a l'adquisició de censals⁴¹. Amb tot, es feia evident la vinculació en un o altre moment i en aquest cas la font utilitzada recollia quatre referències en les quals constava llur condició. Així, doncs, resta encara més clara la connivència dels qui formaven part del poder municipal amb l'entramat de l'endeutament que esdevenia el ròssec principal de la institució. D'altra banda, també resulta significatiu que aquests consellers corresponguessin als diferents grups de la noblesa, als ciutadans honrats, als mercaders i als menestrals, de manera que manifestaven un mateix interès rendista. Es tractava de Josep de Marlès i de Casademunt, conseller en cap el 1679; Jaume Falguera, conseller segon; Gaspar Matalí, conseller quart; i Amador Soler, conseller sisè. D'altra banda, els valors acreditats també podien reflectir la pròpia diferenciació social i econòmica⁴².

Com a conclusió, i a l'espera de disposar d'una anàlisi seriada més completa, sembla clar que l'increment de la presència en el poder municipal dels ciutadans honrats i dels nobles no es corresponia amb el monopoli del crèdit. La inversió rendista en la hisenda municipal a la segona meitat del segle XVII era molt diversificada i alhora reflectia els efectes de la crisi econòmica que s'havia produït, així com el procés de mobilitat social que propiciava la concessió de privilegis reials i l'inici del redreç conjun-

41. Jean BROUSOLLE, Les impositions municipales de Barcelone de 1328 à 1462, a *Estudios de Historia Moderna*, V (1955), p. 3-164.

42. Josep de Marlès tenia un censal de 500 lliures; Gaspar Matalí sumava 529 lliures i Amador Soler acreditava 136 lliures. El ciutadà honrat Jaume Falguera era el que acreditava un censal major, de 1500 lliures, però ho feia com hereu de Pau Ferrer.

tural. La base més important estava, ja des del segle anterior, en les institucions eclesiàstiques, amb la presència de pràcticament tots els ordes que hi havia a la ciutat i de les parròquies.

En la participació creditora dels privilegiats s'havia produït una certa davallada dels ciutadans honrats en benefici de cavallers i nobles. Es tractava, molt probablement, de l'elevat nombre de privilegis concedits, ja que molts dels titulars ho eren per un ascens molt recent, tot i la presència testimonial de l'antiga noblesa. Aquella transformació es corresponia amb la desaparició de nissagues vinculades al poder durant el segle XVI. D'altra banda, es constata una pràctica d'inversió distinta entre aquells i els membres de l'estament mercantívol, amb un major dinamisme per part dels darrers que es reflectia en els diversos censals i dipòsits. Podria afirmar-se que per als mercaders la participació en el crèdit és considerava encara una bona font de rendes, malgrat les dificultats d'aquella hisenda, alhora que formava part del procés d'ascens social.

L'àmplia presència dels menestrals com a creditors era més una manifestació de la normalitat d'aquell recurs financer, de l'adopció de les pràctiques dels estaments socials superiors, que de l'autèntica capacitat creditora, sí es tenen en compte el nivell dels valors esmerçats. Tot i així, el diferent impacte de la crisi en els diversos gremis de la ciutat quedava també reflectit en la situació contraposada entre paraires i botiguers de teles.

La participació de creditors forans era poc nombrosa però existent en tots els sectors socials i econòmics. És bo de subratllar la presència de capital de pagesos benestants que, encara que poc nombrosos, representaven el procés d'inversió en altres sectors, de trasllat efectiu a la ciutat en alguns casos i de cessió de la pròpia explotació agrària a masovers.

A la fi, la diversitat social dels creditors del Consell de Cent posava en entredit la imatge que des de la mateixa institució sovint es contribuïa a difondre quan es tractava de cercar mesures de redreç al seu estat inherent d'endeutament. D'una banda, no era exacta l'expressió que la incapacitat de pagar les pensions dels censals afectés sobretot a "esglésies, monestirs, hospitals, vídues, orfes i altres pobres i miserables", en tot cas aquells eren només una part. D'altra banda, la continuïtat en l'adquisició de censals, la participació dels sectors més dinàmics d'aquella societat en les successives operacions de crèdit, així com la presència dels mateixos consellers, garantien l'expectativa d'una certa rendibilitat.